

„Aici e vorba să dăm ceea ce avem mai bun: naționalitatea”: Naturalizare, cetățenie și românităte în Parlamentul României (a doua parte a veacului al XIX-lea)

Marton, Silvia

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Marton, S. (2006). „Aici e vorba să dăm ceea ce avem mai bun: naționalitatea”: Naturalizare, cetățenie și românităte în Parlamentul României (a doua parte a veacului al XIX-lea). *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 8, 35-51. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-387397>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more Information see: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

**„AICI E VORBA SĂ DĂM CEEA CE AVEM MAI BUN: NAȚIONALITATEA”.
NATURALIZARE, CETĂȚENIE ȘI ROMÂNITATE
ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI
(A DOUA PARTE A VEACULUI AL XIX-LEA)***

SILVIA MARTON

Parlamentarii români sunt dispuși, cu anumite restricții, să primească străini în corpul națiunii. În sesiunea ordinară a Senatului din 19 noiembrie 1866-12 aprilie 1867, senatorii dezbăt o serie de cereri de naturalizare din partea unor străini și români. Această legislatură nu este singura în care parlamentarii examinează cazuri de naturalizare: în fiecare legislatură, biroul ambelor camere înregistrează numeroase astfel de cereri. M-am oprit asupra acestei sesiuni a Senatului, din două motive principale: argumentele senatorilor au meritul de a rezuma și exemplifica totodată liniile esențiale ale problematicii naturalizărilor, în primii ani ai monarhiei constituționale; în același timp, cazurile de împământenire analizate sunt reprezentative.

Articolele din Constituție care alimentează dezbaterile sunt art. 8 („Împământenirea se dă de puterea legislativă. Numai împământenirea aseamănă pe străin cu Românul pentru exercitarea drepturilor politice”) și art. 9 („Românul din orice stat, fără privire către locul nașterii, dovedind lepădarea sa de protecțiunea străină, poate dobândi de îndată exercitarea drepturilor politice prin un vot al Corpurilor legiuitoare”). Senatorul Vîrnav afirmă despre acest art. 9 că este „una din cele mai frumoase legi în constituție”¹. Procedura de dezbateri a cererilor de indigenări este următoarea: comitetul delegaților de secțiuni, numit pentru fiecare caz în parte, analizează dosarul și documentele fiecărui petiționar, luând în considerare și votul anterior al Adunării deputaților (Adunarea electivă, în vremea lui Cuza); apoi raportorul comitetului citește raportul, după care urmează discuția generală.

În chestiunea naturalizărilor, parlamentarii români au în vedere și art. 6-20 din Codul Civil din 1864². Acesta distinge trei categorii de persoane: românii,

* Articolul face parte din teza mea de doctorat, susținută la Universitatea din București și la Universitatea din Bologna, privind dezbaterile parlamentare din anii 1866-1871 și construcția politică a națiunii române.

¹ *Dezbaterile Senatului României. Sesiunea 1866-67* (în continuare *Dezbaterile*), Imprimeria Statului, București, 1869, p. 514.

² În continuare, mă voi referi la articolele din Codul Civil din *Codice civile*, cu adnotațiuni privind modificările introduse prin legi posteroare de IOAN THEODORU, Cartea I. *Despre*

străinii și necreștinii. Străinii și necreștinii pot dobândi naturalizarea, în baza art. 16 din Codul Civil: ei pot deveni cetățeni după zece ani de domiciliu pe teritoriul României, dacă vor demonstra că sunt „folositori țării” și dacă vor renunța la protecțiunea străină. Al. 2 al art. 16 prevede că anumiți străini pot fi dispensați de stagiul de zece ani, dacă au adus „servicii importante” în țară, sau „industrii, invențiuni utile sau talente distinse”³. Codul Civil admite astfel, implicit, că România are nevoie de străini, văzuți ca resurse pentru investiții, inițiativă, expertiză și cunoștințe. Prin urmare, majoritatea cazurilor de naturalizare supuse corpurilor legiuitoare cer votul acestora pentru dispensa de stagiul cerută de lege, în mod normal, înainte de acordarea împământenirii și a drepturilor politice.

Câteva precizări privind raporturile dintre, pe de o parte, naturalizare (sau împământenire) și drepturi politice și, pe de altă parte, dintre cetățenie și naturalizare se impun, pentru a înțelege mai bine schema de gândire juridico-politică în care se plasează argumentele senatorilor. În aceste precizări mă voi baza pe textul Codului Civil și pe interpretările acestuia făcute în 1865, imediat după intrarea sa în vigoare, de juristul Alexandru Crețescu⁴. Mărturia acestuia este importantă nu numai pentru că este făcută imediat după intrarea în vigoare a documentului. Ea este relevantă și pentru că acest jurist (consilier de stat, după cum precizează chiar el pe pagina de titlu a comentariilor sale) explică termenii juridici prin care Codul Civil de inspirație franceză a fost tradus în limba română. Prin acest exercițiu de explicare și de vulgarizare totodată, Crețescu nu face o muncă pur lingvistică, chiar dacă nu neglijează deloc acest aspect. El merge mult mai departe și explică conotațiile juridice și politice ale termenilor celor mai importanți. Prin aceasta, demersul său poate fi considerat o sinteză a unei anumite scheme de gândire juridice din acei ani și a unui anumit model mental intelectual, extrem de relevante pentru a înțelege mai bine mizele

persoane, Titlul I. „Despre drepturile civile și despre naturalizațiune”, (pp. 2-7), Capitolul I. „Despre bucurarea de drepturile civile și despre naturalizațiune”, (art. 6-16), Capitolul II. „Despre pierderea drepturilor civile prin pierderea calității de Român”, (art. 17-20), Tipografia modernă Gregorie Luis, București, 1888. Codul Civil poate fi consultat și în *Codul Civil Român*. Conform textului oficial, pus în legătură cu articolele corespunzătoare din codul civil francez și adnotat cu jurisprudența Casației române, precedat de Constituțiune și de un index alfabetic, de CONSTANTIN HAMANGIU, pp. 12-18 pentru art. 6-20, Ed. Librăriei Carol Müller, București, 1897.

³ Art. 16 al. 1. Străinul, care va voi a se naturaliza în România, va fi dator a cere naturalizațiunea prin suplică către domn, arătând capitalurile, starea, profesiunea sau meseria ce exercită și voința de a-și statornici domiciliul pe teritoriul României. Dacă străinul, după o asemenea cerere, va locui zece ani în țară și dacă prin purtarea și faptele sale va dovedi că este folositor țării, adunarea legiuitoare, după inițiativa domnului, ascultând și opiniunea Consiliului de stat [desființat prin legea din 12 iulie 1866], îi va putea acorda decretul de naturalizațiune, care va fi sancționat și promulgat de domn.

Al. 2. Cu toate acestea, va putea fi dispensat de stagiul de zece ani străinul, care ar fi făcut țării servicii importante sau care ar fi adus în țară o industrie, invențiuni utile sau talente distinse, sau care ar fi format în țară stabilimente mari de comerț sau de industrie.

⁴ Îi mulțumesc prietenei și kolegei mele, Ionela Băluță, pentru că mi-a atras atenția asupra acestui text și autor.

cu adevărat importante în ochii parlamentarilor. De altfel, Alexandru Crețescu oferă o dublă justificare pentru demersul său interpretativ. Nu i se poate „ierta” unui cetățean să nu cunoască istoria națională, scrie juristul în prefața textului său, trecutul național fiind cu atât mai important, cu cât „drepturile politice se întind”. Este însă „și mai grav” ca cetățeanul să nu cunoască prezentul țării sale, adică „datoriile și drepturile ce avem sau putem avea fie ca cetățeni, fie ca indivizi”⁵.

În cazul străinilor și necreștinilor, reiese cu claritate din Codul Civil faptul că obținerea cetățeniei este condiționată de obținerea, în prealabil, a naturalizării (art. 6 și art. 9⁶). Doar exercitarea drepturilor politice depinde de obținerea cetățeniei, în baza aceluiași art. 6, drepturile civile nu depind de calitatea de cetățean (implicit, persoanele naturalizate au drepturi civile). Care este definiția străinului? Dar a cetățeanului? Codul Civil nu oferă definiții explicite. Alexandru Crețescu o face însă, interpretând și explicând textul Codului. Străin este „tot omul de alt sânge” și care nu face parte din „societatea românilor”. Pământeanul însă (sau împământenitul) face parte din „societatea românilor”, explică juristul. Cetățeanul face și el parte, desigur, din „societatea românilor”, dar el face parte și din „puterea care cârmuiește România” (pare să fie o definiție rousseauistă a cetățeniei) și, drept urmare, are drepturi politice⁷. Drepturile politice sau civile, precizează Crețescu, adică drepturile de cetățean, sunt prerogativele, beneficiile sau avantajele unei persoane în raporturile sale cu statul⁸. „Este român” sau are calitatea de român, individul care face parte din societatea română, născut sau naturalizat, bărbat sau femeie, major sau minor, scrie Crețescu⁹. Prin urmare, cetățeanul are mai multe drepturi decât simplul pământean¹⁰, ambele categorii fiind incluse în calitatea de român. Să înțelegem că, până la urmă calitatea de român este categoria cea mai inclusivă și condiționează accesul la celelalte categorii? Ierarhia, crescătoare în privința cantității de drepturi, are trei trepte (precum va reieși și din cele de mai jos): străinul, împământenitul, românul și cetățeanul.

În explicația juristului, naturalizarea nu înseamnă obținerea drepturilor politice și civile (obținerea acestora fiind însă condiționate de obținerea împământenirii), ci pur și simplu „a se muta, în privința drepturilor individuale, din poziție de străin în poziție de pământean”¹¹. În raporturile cu statul, Crețescu

⁵ ALEX. CREȚESCU, *Comentariu al Codicilor României Alecsandru Ioan I. Codicele Civile*, Imprimeria Statului, București, 1865, p. 3.

⁶ Art. 6. Exercițarea drepturilor civile nu depinde de calitatea de cetățean, care nu se poate dobândi și păstra decât conform art. 16 din acest codice; Art. 9. Cei care nu sunt de ritul creștinesc nu pot dobândi calitatea și drepturile de cetățean român, decât cu condițiile prescise la articolul 16 din acest codice.

⁷ ALEX. CREȚESCU, *op. cit.*, p. 133.

⁸ *Ibidem*, p. 147.

⁹ *Ibidem*, pp. 148-149.

¹⁰ *Ibidem*, p. 132.

¹¹ *Ibidem*, p. 147.

identifică, în baza Codului Civil, trei ipostaze ale unui individ: cetățean, adică participant la „direcțiunea afacerilor publice”; simplu pământean, adică un individ care, fără a participa la guvernarea țării, „figurează ca parte integrantă a societății”; străin, care „nu este nici una nici alta” din cele de mai sus¹².

Pentru a fi cetățean, trebuie îndeplinite o serie de condiții¹³, explică Crețescu: 1. cetățean este cel care este român (pământean sau împământenit), adică îndeplinește condiția de naționalitate, cu alte cuvinte are calitatea de român; 2. cetățenia este condiționată de vârstă, de sex, de sănătatea mintală („întregimea mintală”), minorii, femeile, „interzișii” nu pot fi cetățeni și, drept urmare, nu au drepturi politice; 3. știința (cetățenia este o capacitate) și moralitatea (condamnații, criminalii etc. nu pot fi cetățeni) sunt condiții pentru obținerea cetățeniei; 4. independența materială (faliții, servitorii cu simbrie etc. nu sunt cetățeni). Obținerea drepturilor civile este mult mai ușoară pentru străini și împământeniți. Un caz aparte îl constituie străinii necreștini¹⁴.

Pământeanul este cel născut din părinți români, străina căsătorită cu un român și străinul care îndeplinește toate condițiile cerute pentru acordarea împământenirii. Crețescu explică felul în care un străin devine membru al societății române, adică devine un pământean: dacă este major și bărbat; prin suplică către domn; dacă are capitaluri și o meserie; după zece ani de domiciliu în România; la îndeplinirea stagiului de zece ani, să furnizeze dovezi scrise „despre purtarea și întreprinderile sale”; după obținerea votului corpurilor legiuitoare și promulgarea legii de către domn; prin dispensa de stagi, clar descrisă de art. 16¹⁵.

Simptomatică este însă echivalarea în Codul Civil a cetățeniei cu calitatea de român, adică, naționalitatea. Acest lucru reiese din două articole, art. 9 deja menționat, și art. 18¹⁶, privind pierderea calității de român. Aceasta se pierde și se obține prin legea pozitivă. Pierderea calității de român antrenează pierderea simultană a drepturilor civile și politice. Crețescu subliniază și el această echivalență (admițând, totuși, că uneori, expresiile din Codul Civil nu sunt suficient de riguroase). Și din art. 8 reiese această echivalență: cel născut în România, la majorat poate cere „calitatea de român”¹⁷. Străinul este definit de Crețescu, fără nici o ezitare, în cheie predominant biologică (și doar în subsidiar etnică), la fel ca și românul: străinul prin „sânge”, românul prin „naștere” (cu mențiunea că se poate deveni „român” și prin împământenire, practic prin asimilare). Precum va reieși din cele de mai jos, la fel procedează și senatorii. „Străinul” și „pământeanul”, la fel ca și „românul”,

¹² *Ibidem*, p. 152.

¹³ *Ibidem*, pp. 134-137.

¹⁴ Pentru aceste aspecte, v. SILVIA MARTON, „« Le sentiment national est une barrière plus forte que toutes les lois ». « La question juive » dans les débats du Parlement roumain (1866-1871)”, *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. VII, nr. 4, 2007, pp. 827-865.

¹⁵ ALEX. CREȚESCU, *Comentariu al Codicilor României...*, pp. 142-143.

¹⁶ Art. 18. Românul care va fi pierdut calitatea sa de român, o va putea redobândi întorcându-se în România cu autorizația guvernului român și declarând că voiește a se așeza în țară și că renunță la toate distincțiile contrare legilor române.

¹⁷ ALEX. CREȚESCU, *op. cit.*, p. 149.

sunt categorii foarte prezente în discursul parlamentar al acestor ani. Sunt trei categorii extrem de importante, liniile de demarcație dintre ele fiind riguroase în gândirea și argumentele aleșilor români. La fel de clar va reieși și convingerea lor că drepturile politice au o legătură specială cu specificul național, cu trecutul și mentalul național.

Următoarele paragrafe vor examina câteva cereri de naturalizare a unor străini, câteva spețe (un „anonim”, un austriac luteran, un grec ortodox, un ungur), dar și două cereri de împământenire ale unor români care au renunțat la o jurisdicție străină. Aceste cazuri au provocat dezbateri, chiar contradictorii între senatori, alte cereri fiind acceptate și examinate fără controverse.

În ședința din 21 februarie 1867, senatorii dezbăt acordarea naturalizării unui străin, Vairah (sau uneori Wairah), trecând peste condiția îndeplinirii unui stagiul de zece ani (condiție impusă de art. 16 din Codul Civil¹⁸). În urma dezbaterilor, senatorii resping acordarea naturalizării fără stagiul¹⁹. Nu aflăm din dezbaterile acestei ședințe ce fel de „străin” este acest Vairah, ni se spune doar că din 1837 „funcționează ca inginer” și că a construit primele „linii de șosele în țara românească”²⁰.

Opinia predominantă a senatorilor este că lui Vairah nu i se poate acorda indigenatul fără stagiul în „templul națiunii” întrucât, spune liberalul Constantin Bosianu, „legea zice că trebuie să dispensăm de stagiul numai pe acele persoane care vor aduce în țară servicii însemnate, acele persoane care vor avea calități eminente”²¹. Senatorul Vîrnav consideră și el că lui Vairah nu trebuie să i se acorde indigenatul deoarece străinii care au adus servicii „vor apoi pensie care n-o pot obține decât prin împământenire”, ceea ce „lovește în drepturile fiilor țării”: „Drepturi la pensie [...], iată ghimpele stimulator ce împinge astăzi pe străini să alerge cu droaia și să ceară împământenirea. Și fiii țării române rămân pe ulițe pentru că lor nu le era iertat să se bucure de drepturile ce legea numai lor le da”²². Vîrnav critică în continuare o mai veche uzanță din vremea lui Mihail Sturdza, a lui Grigore Ghica și chiar a lui Cuza, când „străinii intrau în slujbă care se bucurau de favoarea nu știu cui”, și nu „puținii fii a țării ce venise (sic) de peste hotar cu învățături solide”²³. Senatorul își îndeamnă apoi colegii la vot cu următoarele cuvinte:

Votați precum voiți, dar când veți lua bilele în mână, ascultați nu mințile, ci cugetele D-
lor voastre, căci mintea înecă patriotismul și în inima cea mai geloasă a românului, iar
cugetul deșteaptă patriotismul și în inima prefăcută, înghețată de interesul personal²⁴.

Vîrnav avertizează: „Aici e vorba să dăm ceea ce avem mai bun: «naționalitatea»; aici avem să dăm țara tributară la mai multe persoane, ceea ce este foarte greu”²⁵. În această direcție, opiniile defavorabile lui Vairah critică, în

¹⁸ *Dezbaterile*, pp. 322, 450.

¹⁹ *Idem*, p. 452.

²⁰ *Idem*, p. 450.

²¹ *Idem*, pp. 449-450.

²² *Idem*, p. 451.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

general, ușurința cu care se acordă naturalizarea fără stagiul (adică „naturalizarea cea mare”).

Senatorii favorabili acordării naturalizării fără stagiul lui Vairah folosesc aceleași argumente, însă le interpretează în sens opus. Tocmai pentru că Vairah a adus servicii însemnate statului, în ultimii douăzeci de ani, fiind funcționar și specialist într-un domeniu tehnic, spune N. Lahovari, el „a fost întotdeauna considerat ca pământean” și nu străin, altminteri „n-ar fi fost primit în serviciul statului”, cu atât mai mult cu cât Adunarea deputaților i-a acordat dispensa de stagiul²⁶. I. Manu susține părerea senatorului Lahovari: „acel care funcționează trebuie să fie pământean, pentru că după cum știți, noi am avut trebuință de specialități și mai cu seamă în serviciul tehnic”²⁷.

În ședința din 13 martie 1867, senatorii îi acordă împământenirea lui Jozsef Gardo în termenii Adunării electivă (în februarie 1866), din următoarele motive: este „născut din părinți unguri, dar născut în țară românească”, unde a și „viețuit neîntrerupt”; este căsătorit cu o româncă „de mai mult de 9 ani și stabilit cu spîșeria sa de mai mult de 13 ani în Slatina, avînd și acte de la concetățenii săi de bună purtare în societate; nu a fost niciodată supus „la vreo protecțiune străină”²⁸.

În ședința din 15 martie 1867, Senatul discută cererea de indigenat a lui Carol Bucholtzer. Din raportul Comitetului delegaților de secțiuni, aflăm că Adunarea Electivă i-a acordat acestuia „împământenirea cea mare, fără stagiul”, în ședința din 12 martie 1866. După cum reiese din același raport, majoritatea Comitetului este favorabilă acordării naturalizării fără stagiul, din următoarele motive: „încă din timpul revoluției lui Tudor, părinții acestui D. Bucholtzer se chiverniseau pe pământul României”; din 1842 este profesor în România și a ținut pensionate de fete și de băieți în Pitești și București; documente ale „autorităților superioare din districtul Argeș” și de la părinții elevilor demonstrează seriozitatea și profesionalismul său, și în special faptul că a fost ridicat la rangul de Pitar; a demonstrat calități de bun administrator, nu numai de bun profesor, în instituțiile în care a lucrat; „a arătat pentru tinerețea studioasă română atîta dezinteresare și dragoste”, fiind el însuși fără avere; în a doua căsătorie „a luat soție pămînteancă, pravoslavnică, bucureșteancă și toți fiii lor s-au botezat în religia mamei și nu în a tatălui care este de religie luterană”; nu se mai află sub protecție austriacă din 1854²⁹.

Minoritatea comitetului, bazându-se pe un document al consulatului austriac conform căruia guvernul transilvan i-a permis lui Carol Bucholtzer doar în anul 1865 să emigreze, este de părere că acesta trebuie să se supună stagiului de zece ani, în baza art. 16 din Codul Civil³⁰. Este concluzia care va avea câștig de

²⁶ *Desbaterile*, p. 450.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Desbaterile*, pp. 511-512.

²⁹ *Idem*, pp. 537-538.

³⁰ *Idem*, p. 538.

cauză: votul final al Senatului respinge cererea de naturalizare fără stagi³¹.

În aceeași ședință, senatorii discută cererea pentru „naturalizarea mare” a lui Mihail Abdulaide, aprobată de Adunarea deputaților în ședința din 23 decembrie 1866. Opiniile senatorilor oscilează între acordarea împământenirii mari și impunerea stagiului. În raportul comitetului delegaților de secțiuni, se precizează elementele în favoarea lui Mihail Abdulaide: părinții săi au venit în țară în 1806, el fiind născut în România, căsătorit cu o „pământeancă” și botezat în religia ortodoxă; nu a fost supus la nici o jurisdicție străină; „numitul se socotește pământean”; a ocupat mai multe funcții; este proprietar în România³². Cu toate acestea, Senatul respinge cererea de împământenire³³.

S. Turnavitu ia cuvântul în favoarea cererii lui Abdulaide. Senatorul este de părere că unui străin trebuie să i se refuze naturalizarea dacă „nu vine ca să se facă cu inima și cu sufletul român”, dacă este „vătămător țării”, dacă „nu vine cu inima aceea care se cere pentru un om ca să vină la sânul maicei mele spre a se nutri și a o iubi ca noi, ci vine ca o viperă numai a se nutri și apoi a o mușca, a o venina și a o ucide”, aceasta în condițiile în care și-ar dori să vadă „toată omenirea îmbrățișând religia și naționalitatea noastră ca astfel să nu fie decât o singură Românie pe toată suprafața globului” (o voce ironică: „Cam greu”)³⁴. S. Turnavitu consideră că dovezile din dosarul lui Abdulaide sunt suficiente pentru a i se acorda indigenatul, adăugând:

Dacă acest om pentru întâia dată în România a văzut lumina și a aspirat aerul, a dobândit viață, și niciodată în viață nu s-a despărțit de pământul României noastre, întotdeauna a trăit și a lucrat în interesul țării [...], când un om a văzut aici odihnindu-se țărâna părinților și copiilor săi, când el a petrecut o viață de 56 ani în țara românească, unde voiți să găsească o altă patrie sub cer? [...] Eu socotesc că am face o mare nedreptate, când am da pe un om afară la cele din urmă zile ale vieții sale; căci are să zică: am trăit pe lumea aceasta și n-am o țară, n-am o patrie, mor nenorocit! (aplauze)³⁵.

Discutarea a două cazuri de indigenare a unor „născuți români” relevă oscilația legislatorului român între legea pozitivă și drepturi politice, și legea „familiei române”. În ședința din 13 martie 1867, Senatul examinează cererea de naturalizare a lui Aaron Crainic. Raportul comitetului delegaților de secțiuni ai Senatului care a studiat cazul precizează că Aaron Crainic este „născut român, fiu de preot ortodox din orașul Dobra”, districtul Hunedoara, Transilvania, și că a renunțat „de a mai fi sudit austriac” în septembrie 1859, de atunci fiind profesor la un pension pentru fete din București. Votul final al senatorilor va fi pentru acordarea indigenatului³⁶. Discuțiile sunt aprinse, deoarece este vorba de un „născut român” (deci un etnic român), în litigiu fiind art. 9 din Constituție. Minoritatea comitetului delegaților de secțiuni ai Senatului este împotriva acordării naturalizării fără perioada de stagi. Motivul este citit de raportorul comitetului, St. D. Grecianu:

³¹ *Desbaterile*, p. 539.

³² *Idem*, pp. 535-536.

³³ *Idem*, p. 536.

³⁴ *Idem*, p. 535.

³⁵ *Idem*, p. 536.

³⁶ *Idem*, p. 516.

Motivul care oprește pe minoritate de a se uni cu votul onor. Camere [Adunarea Electivă, în ședința din 19 februarie 1866, a votat în favoarea acordării indigenatului], este că ea nu cunoaște să aibă românii o altă recompensă mai frumoasă, mai înaltă, mai scumpă lor, pentru a o hărăzi din vreme în vreme și la mari ocazii, la acei rari străini care își vor dovedi iubire, decât făcându-i și pe străinii aceia români fără a le mai cere stagiul [...]. Minoritatea, doritoare a da asemenea dispense de stagiul, asemenea recompense naționale mai rare ori și numai la persoane care le vor fi meritat prin servicii importante către țară, prin talente distinse și prin alte merite înalte cerute de lege, respinge votul onor. Camere³⁷.

I. Manu, care este împotriva acordării indigenatului lui Aaron Crainic, susține că serviciile aduse de acestea nu sunt deosebite și nu merită dispensă de stagiul, chiar dacă a dovedit că este de origine română și că „a renunțat la orice protecțiune străină”. Prin urmare, naturalizarea trebuie să i se acorde atunci când va îndeplini condițiile cerute de lege³⁸.

Și totuși, opiniile favorabile indigenatului vor avea câștig de cauză. Pentru senatorul Vîrnăv, în virtutea art. 9 din Constituție și a art. 16 din Codul Civil, fără nici o îndoială că Senatul poate primi „pe un român fără stagiul, îndată ce descoperim în el calități țării de folos și îndată ce vedem că nu mai este sub protecție străină”, cu atât mai mult cu cât și un străin poate fi naturalizat fără stagiul, din momentul în care legislativul are dovada calităților sale „folositoare pentru țară”. Pentru Vîrnăv, activitatea lui Aaron Crainic este suficientă pentru a justifica dispensa de stagiul, el ocupându-se „cu creșterea și învățătura copiilor”, în condițiile în care „nici o țară n-are mai mare nevoie de un tineret bine crescut și cu învățătură solidă, decât țările României”³⁹.

S. Turnavitu este „foarte întristat” că minoritatea comitetului a plasat cazul lui Aaron Crainic sub incidența art. 16 din Codul Civil, „un român, d-lor, nu este străin”, art. 9 din Constituție fiind cel care trebuie luat în considerare în situația românului Crainic:

Mi se pare foarte dureros a ne pune pe asemenea tărâm, pe acela adică, de a vedea că, când unii din frații noștri pe care soarta i-a aruncat în deosebite locuri din diferite împrejurări, când acești frați ai noștri vin la moștenirea părintească, noi să le zicem: «nu sunteți români, sunteți străini». Această teorie, vă mărturisesc, mă face să-mi sângereze inima în momentul de față, când aș voi ca toți oamenii de peste tot pământul să se îmbrățișeze ca niște frați întotdeauna [...]. Acest om [Aaron Crainic] este cu atât mai mai mult folositor, cu cât va fi mai mult legat cu noi ca un frate⁴⁰.

Senatorul Turnavitu își îndeamnă colegii să acorde indigenatul acestui „institutor la un pension”, care „și-a îndeplinit datoriile sale cu inima aceea cu

³⁷ *Desbaterile*, p. 513.

³⁸ *Idem*, p. 514.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Desbaterile*, pp. 514-515.

care am dori să o împlinească fiecare român” și să dea „un exemplu de fraternitate, un exemplu de inimă ce avem pentru toți românii de pretutindenea, să-l primim și să-i dăm votul nostru ca să intre în drepturile sale de român”⁴¹.

Argumentele liberalului Constantin Bosianu urmează aceeași direcție. În baza art. 9 din Constituție, dispensa de stagiul, „când suntem de față cu frații noștri de sânge”, și nu cu „un străin de sânge, străin de naționalitate”, nu are nici un temei:

Atunci când suntem în fața unui român, nu mai putem să-l întrebăm ce servicii a făcut; însuși calitatea lui de român îi dă dreptul de a fi dispensat de stagiul. Iată dar spiritul Constituției [...]; când suntem în fața unui român [...] trebuie să-i dăm indigenatul fiindcă el este deja român. Și numai atunci când cunoaștem pe cineva nedemn de această calitate, atunci numai putem să-l respingem [...]. Acela care dă educație copiilor noștri, care asigură viitorul familiei noastre, nu merită el de a fi român?⁴²

Discutarea cererii de naturalizare a lui Eulampiu Săvescu din Cernăuți, Bucovina, în ședința din 15 martie 1867, mobilizează argumente similare din dezbaterile cazului lui Aaron Crainic. Raportul comitetului delegaților de secțiuni al Senatului precizează că Eulampiu Săvescu este „fiul canțalistului Anton Săvescu din Cernăuți”, că este născut la Cernăuți din părinți români și este botezat în „legea ortodoxă a răsăritului”, că este stabilit la Brăila din 1861, că nu se mai află sub protecție austriacă și că a donat bibliotecii naționale din București 276 de volume. Raportul îi îndeamnă pe senatori să voteze în favoarea acordării indigenatului, în conformitate cu votul favorabil al Adunării electivă (în ședința din martie 1866)⁴³. În final, senatorii îi vor acorda indigenatul lui E. Săvescu⁴⁴.

Senatorul S. Turnavitu consideră că acest caz intră sub incidența art. 9 din Constituție și că, în general, „baza pe care trebuie să se rezeme societatea noastră este Constituțiunea”. Fiind vorba de un român (chiar dacă „supus străin” pentru o perioadă), cererea sa de naturalizare nu poate fi supusă la aceleași condiții – „ar fi chiar în contra legilor naturii, în contra simțului uman” – precum cererea unui străin (adică este scutit de stagiul): „căci el este îndată român din naștere, din origine și nu poate fi logic nici drept ca românul să fie pus în aceeași categorie cu străinul”. La fel de nedrept ar fi să i se refuze naturalizarea, atunci când acest român vine „să ceară mângâiere de la noi ca să-l primim în sânul familiei sale”⁴⁵. Mai mult, E. Săvescu a demonstrat că este un apărător al „intereselor țării” („acest român este pentru români, pentru nația lui ca noi toți”), altminteri,

când acest român s-ar dovedi că este cu totul în contra intereselor țării [...], atunci l-aș respinge cu cea mai mare indignare, aș respinge, d-lor, chiar pe fratele meu, chiar pe

⁴¹ *Desbaterile*, p. 515.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Desbaterile*, p. 526.

⁴⁴ *Idem*, p. 534.

⁴⁵ *Idem*, p. 527.

tatăl meu, chiar pe românul născut aici l-aş respinge, l-aş dezmoşteni chiar de orice drepturi de român, când aş şti că este contra românilor⁴⁶.

Senatorul I. Manu avertizează că art. 9 din Constituţie, pe bună dreptate, cere ca legislativul să se pronunţe în cazul românilor născuţi în ţări străine, deoarece „votul corpurilor legiuitoare” trebuie „să aprecieze calităţile ce poate avea acea persoană, fiindcă [...] se poate chiar din românii născuţi în ţara noastră din natura lor să fie în detrimentul societăţii, şi numai fiind născuţi aici nu-i putem goni din ţară”. Prin urmare, legislativul trebuie să cerceteze, în cazul „românilor din alte părţi”, dacă se interesează „cu noi la toate păsurile românilor” şi să decidă dacă va acorda sau nu dispensa de stagiu⁴⁷.

Constantin Bosianu interpretează art. 9 din Constituţie şi „spiritul condiceii civile”, comparând „un român supus străin, însă român curat, nu străin de naţionalitate, cu un individ străin şi de naştere şi de naţionalitate”. Cel din urmă, pentru a primi naturalizarea, trebuie să-şi demonstreze talentul şi interesele în folosul României. Românul însă „dobândeşte dispensa de stagiu prin simpla calitate de român; el nu are nimic a mai proba şi calitatea lui de român este o garanţie pentru societatea română de a-l primi în sânul său”. Din moment ce „acei care sunt în adevăr români sunt dispensaţi de stagiu, chiar de lege”, menirea votului legislativului este de a refuza indigenatul, în cazul unui individ care este „foarte nedemn” şi care are „oarecare defecte”⁴⁸. Totodată, consideră Al. Plagino, „trebuie să atragem pe confrăţii noştri şi mai ales pe acei care vin la noi cu inima caldă şi care pot să ne fie de folos”⁴⁹.

Conservatorul Constantin Brăiloiu defineşte în termeni clari semnificaţia acordării indigenatului:

Ce este indigenatul? Nu este decât recunoaşterea de drepturi politice care se acordă unui om [...], indigenatul nu înseamnă altceva decât o stare civilă care se dă unui om fie de orice viţă şi religie, prin care stare se recunoaşte (sic) unui om drepturile politice şi care se aplică atât la românii care sunt născuţi în străinătate, cât şi la străin⁵⁰.

În întreaga sesiune 1866-1867 a Senatului, C. Brăiloiu este singurul care discută indigenările în aceşti termeni clari. Senatorii, spune el, nu sunt chemaţi să declare că „cutare e român de origine, de neam, de viţă şi de religie”, ci ei trebuie să recunoască

drepturi politice; căci românul de origine, de viţă etc., când este născut şi supus aceluşi stat, unde e născut, n-are drepturi politice la noi, el trebuie să dobândească aceste

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Desbaterile*, p. 529.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Desbaterile*, p. 532.

⁵⁰ *Idem*, p. 531.

drepturi de la corpurile noastre legiuitoare [...]. Favoarea [prevăzută în art. 9 din Constituție], ca favoare [renunțarea la stagiul pentru românii care cer naturalizarea] rămâne la aprecierea corpurilor legiuitoare a o aplica sau nu⁵¹.

Constantin Bosianu ia din nou cuvântul pentru a-și exprima dezacordul față de afirmațiile senatorului Brăiloiu. El consideră că în demonstrația lui Brăiloiu nu mai există nici o diferență între „un străin și un român de origine”. Senatorul liberal afirmă totodată că, în interpretarea lui Brăiloiu, legislativul are libertatea de a acorda sau nu naturalizarea, ceea ce constituie o contradicție: „Adică, când mi se zice că eu pot dobândi ceva (sic), altul are facultatea de a-mi acorda sau nu; cu alte cuvinte că eu nu pot dobândi decât prin bunăvoința altuia”. El afirmă că „românul de origine are dreptul de a intra în sânul familiei române”, dacă renunță la „protecțiunea străină”; prin urmare, votul Senatului nu face decât să recunoască „un drept pe care-l are din natura lucrurilor”⁵².

Pentru T. Casimir, votul legislativului nu este „decât o simplă formalitate ca să cunoască țara că a venit încă un român între noi [...] până vor veni toți cei înstrăinați de la mama lor”, întrucât art. 9 din Constituție „s-a făcut în spiritul că toți românii, din momentul ce sunt români sunt și indigeni” – cu restricția ca românul să nu fie „nevrednic” și să nu aibă „asupra-i nici un act difamant”⁵³.

T. Veisa face distincția între cei care au „calitatea de român” (adică „românul din altă țară”) și cei care nu o au (adică străinul care cere împământenirea), subliniind că procedura este diferită atunci când „avem în fața noastră un consăngean, un român” (dovada fiind art. 9 din Constituție care îi scutește de stagiul pe românii care cer naturalizarea). „Românii din alte țări” au deja „calitatea de român” și, prin urmare, „nu mai au nevoie de împământenire, ci numai de recunoașterea calității lor de român, afară numai când vreunul din dâșii va fi lovit de vreo infamie, care l-ar face nedemn de a exersa drepturile politice de român”. Senatorul Veisa menționează de asemenea art. 21 din Codul Civil care reglementează felul în care cineva devine român:

Art. 21 din Codul Civil [...] face o distincție foarte mare între străinii născuți în altă țară și între acei născuți pe pământul nostru; căci pentru acel născut în țara noastră, legea îi cere numai o declarație că vrea să fie român, în anul ce urmează după majoritate pentru a deveni român; în vreme ce pentru ca străinul născut în altă țară, să devină român, el trebuie să fie supus la stagiul; și această distincție provine din cauză că străinul născut în țara românească este prezumat că a prins mai mare afecțiune de pământul unde a văzut pentru prima oară lumina și unde a crescut, decât cel născut aiurea⁵⁴.

În urma examinării acestor cazuri, avem elementele în baza cărora un străin devine un bun român: dacă aduce servicii (cunoștințe, experiență și talente administrative

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Desbaterile*, pp. 532-533.

⁵³ *Idem*, pp. 531-532.

⁵⁴ *Idem*, p. 533.

și tehnice) și beneficii comunității; dacă are dovezi din partea comunității despre serviciile pe care le-a adus; dacă este născut sau are rezidența pe teritoriul român; dacă este căsătorit cu o româncă și, eventual, dacă descendenții săi sunt botezați în rit ortodox; dacă renunță la jurisdicția străină. Prin urmare, un străin devine român nu numai prin lege pozitivă și prin decizii administrative, ci și prin căsătorie cu o „pământeancă”, iar testul la care este supus – stagiul de zece ani, dar mai ales serviciile și talentele pe care trebuie să le demonstreze în beneficiul comunității – este dificil. Motivul pentru care acceptarea este atât de dificilă constă în faptul că acordarea naturalizării fără îndeplinirea stagiului de zece ani este considerată o chestiune delicată și de importanță extremă. Și aceasta, deoarece, pentru senatori, în special pentru cei liberali, străinul trebuie „să se facă cu inima și cu sufletul român” și să demonstreze acest lucru.

Regăsim aici ambiguitatea de bază din viziunea legislatorului român. În argumentele sale, el confundă cel mai adesea naturalizarea cu „a deveni român” (adică a deveni membru al familiei etnice, apartenență ce condiționează acordarea drepturilor politice), perspectivă care este dominantă, chiar dacă un senator (Constantin Brăiloiu) subliniază faptul că naturalizarea înseamnă numai acordarea unor drepturi politice și civile. Cu alte cuvinte, a primi drepturi politice și civile înseamnă a deveni un bun român, acordarea lor fiind condiționată de calitatea de român (pe care cel care nu o are trebuie să o dobândească și să o demonstreze!). Așa se face că „drepturile de român” sunt, în primul rând, drepturile de apartenență la familia etnică și doar în subsidiar, drepturi politice. De aceea senatorii insistă în repetate rânduri asupra faptului că „naționalitatea” este un bun la care un „bun român” trebuie să țină mai presus de orice și că ea nu poate fi dată oricui. Nu oricine poate fi primit în „templul națiunii”, printre „frații noștri”. După cum spune senatorul liberal Constantin Bosianu, calitatea de român este dobândită prin naștere (din părinți români!), deci ține de ordinul unui dat etnic și nu poate fi conferită sau negată de instituții sau de legea pozitivă.

De aici rezultă și impasul logic în care se regăsesc senatorii, atunci când dezbate condițiile de împământinare ale unui român. Ei sesizează, în mod confuz, contradicția logică: cum poate deveni român ... un român (un „consângean”)? Senatorii nu au nici un dubiu în privința românității lui Crainic sau a lui Săvescu, „născuți români”. Prin urmare, tot ce le rămâne senatorilor de făcut, este să recunoască ceva ce există, și anume calitatea de român, un drept „din natura lucrurilor”, examinând dacă persoana în cauză a renunțat la protecția străină, dacă aduce servicii comunității și dacă are calități „folositoare pentru țară”, dacă este de religie ortodoxă. O națiune se construiește prin legi. Însă statul, prin legea pozitivă dată de corpul legislativ, confirmă (sau infirmă) calitatea de român, și nu cea de cetățean, așa cum ne-am fi așteptat, iar a deveni român este mai important decât a deveni cetățean (termenul „cetățean” este de altfel absent din dezbaterile analizate).

Aceleași sentimente de „gelozie” la adresa acordării drepturilor politice sunt exprimate de Ion Brătianu, într-un context diferit – validarea mandatelor

de deputați în toamna anului 1866. Precum a reieșit din dosarul naturalizărilor, drepturile politice, care, prin definiție, aparțin cetățeanului în modernitatea politică, sunt foarte adesea identificate cu calitatea de român, până la punctul în care se stabilește o identitate perfectă între românită și drepturi; nu din cetățenie decurg drepturile, ci dintr-o apartenență etnică, din calitatea de român. Precum am văzut, însuși Codul Civil, prin art. 9⁵⁵, pune semnul identității între cetățean și românită: cetățean este doar românul. Iată, în acest sens, mărturia lui Ion Brătianu, în Adunarea deputaților, în timpul dificilelor dezbateri privind verificarea mandatelor obținute după primul scrutin electoral sub regimul Constituției de la 1866:

Cred că nimeni nu este doritor ca să nu vină orice român de oriunde va fi să-și exercite drepturile sale politice [...]. Nu este vorba de domnul Popescu, ci de acest principiu admis de noi. D. Boerescu a zis cu drept cuvânt că trebuie să fim foarte geloși de drepturile politice ale românilor și să nu le acordăm decât acelor care posedă dovezi că se bucură de calitatea de român⁵⁶.

Deputatul V. Boerescu îl aprobă pe Ion Brătianu, îndemnându-și colegii să dea dovadă de „toată scrupulozitatea, să ținem sus și tare prestigiul drepturilor de român”⁵⁷.

Străinul, eventual un posibil viitor român, rămâne totuși o resursă importantă, prin expertiza și cunoștințele sale. Deloc lipsită de importanță este preocuparea senatorilor pentru serviciile, în special tehnice și de expertiză, pe care străinii trebuie să le aducă din moment ce doresc să obțină drepturi civile cât mai largi și, mai ales, drepturi politice. Atitudinea lor față de străini este duală și, prin aceasta, ambiguă: pe de o parte, parlamentarii români (și ansamblul clasei politice românești din această epocă) sunt conștienți de înapoierea economică și socială a țării, de lipsa unei clase de mijloc (nu numai comerciale, ci și tehnice) autohtone suficient de solide pentru a produce dezvoltare și, deci, de nevoia imperioasă de a depăși decalajul tehnic și economic, expertiza străină (în special cea occidentală) fiind astfel valorizată, așteptată chiar; pe de altă parte, liberalii și conservatorii deopotrivă, dar în special liberalii, sunt preocupați în cel mai înalt grad de protejarea indigenilor, a „naționalității”, de concurența pe care o reprezintă străinii, în numeroase domenii.

Este bine documentat faptul că, începând cu primele decenii ale secolului (odată cu deschiderea primelor consulate străine pe teritoriul Principatelor), și-au făcut apariția numeroși meșteșugari, muncitori calificați, ingineri în cadrul diferitelor misiuni străine, precum și odată cu investițiile occidentale⁵⁸ – răspunzând unor nevoi și lacune reale. O atare situație a alimentat atitudini dintre cele mai neechilibrate la adresa

⁵⁵ Art. 9. Cei care nu sunt de ritul creștinesc nu pot dobândi calitatea și drepturile de cetățean Român, decât cu condițiile prescrise la articolul 16 din acest codice.

⁵⁶ *Monitorul Oficial* (în continuare *M.O.*) nr. 262, ședința din 26 noiembrie 1866, p. 1233.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ CAROL IANCU, *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*, Hasefer, București, 1996, p. 148.

străinilor (inclusiv a evreilor, caz, totuși, aparte, datorită percepției în epocă asupra evreului ca fiind străinul prin excelență), dar bazată pe o realitate economico-socială tangibilă, mult prea prezentă pentru contemporani. În acest sens, exasperarea lui Bogdan Petriceicu Hașdeu este emblematică (în anul 1871):

Străini în fruntea statului, străini în ministere, străini în parlament, străini în magistratură, străini în cârciumi, străini în medicină, străini în finanțe, străini în comerț, străini în presă, străini în lucrările publice, străini în sus, străini în jos, românismul este în mișcare⁵⁹.

Cezar Bolliac dă frâu liber sentimentelor sale xenofobe în Adunarea deputaților, nu numai în *Trompeta Carpaților*, în timpul discuției privind bugetul ministerului de Interne pe anul 1867, la capitolul salarizării funcționarilor:

Vreau ca inteligența română, ca tinerii ce ies din școlile noastre, ca români ce au dat întotdeauna probe că oriunde au pus mâna au fost capabili și patriotismul le-a venit în ajutorul inteligenței, să ocupe și funcțiile statului pe care le merită, vreau ca acei care fac bugetul să aibă și dreptul de a se folosi de dânsul și numai când va fi lipsă în adevăr probată, atunci să alergăm la străini [...]. Dacă aș ști că acest serviciu [telegraștii] va rămâne întotdeauna în mâinile străinilor, eu unul nu aș vota bugetul acesta⁶⁰.

G. Panu înregistrează atmosfera din timpul primilor ani de activitate a „Junimii” și prioritățile sale de cercetare:

Ideea fundamentală de la care porcedeau toți care se ocupau de chestiuni de literatură, filologie, istorie, era că noi, fiind popor de rasă latină, trebuie să ne apropiem de acele origini prin tendința culturii noastre, ținându-ne departe de orice amestec străin. A doua idee era că toți lucrătorii de pe toate câmpiile diferite ale culturii noastre, fiind buni români, operele lor nu pot să fie decât bune; aceste opere în prima linie trebuie să tindă a înălța trecutul poporului nostru și a-l arăta demn de un rol politic însemnat. [...] Și în istorie o idee domina, aceea de a ascunde adevărul istoric, când el nu ne este favorabil, a denatura ușurel evenimentele în favoarea noastră și a înălța cu orice preț neamul. De aici, bineînțeles că, în consecvență, istoria nu mai era o specialitate, ci mai mult o vocațiune. Oricine avea de zis ceva de bine despre români, își lua un subiect ca să-l trateze⁶¹.

Panu continuă, precizând că la Iași, „așa am învățat noi în liceu, în acel spirit am fost crescuți; iar în politică am fost adăpați de preceptele școlii fracționiste”⁶² (bănuțiene). Din mărturia lui Panu reiese aceeași idee dominantă: protecționismul față de tot ce ține de români și activitățile lor (inclusiv cele care ar fi avut

⁵⁹ *Apud Ibidem*, p. 148.

⁶⁰ *M.O.*, nr. 21 din 26 ianuarie/7 februarie 1867, ședința din 23 ianuarie 1867, p. 139.

⁶¹ GEORGE PANU, *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, vol. I, ed. Zigu Ornea, Minerva, București, 1971, pp. 21-22.

⁶² *Idem*.

menirea să fie științifice) – calea supremă de a demonstra calitatea de bun român. Desigur, după cum reiese din cele spuse de G. Panu, în deceniile șase-șapte ale secolului era încă valabilă afirmația lui Paul Cornea, aplicată anilor 1830-1840: lipsa de autonomie a diverselor ramuri ale culturii și penuria de specialiști îngăduiau luna de miere între patriotism și diletantism⁶³. Pentru Panu, pentru junimiști în general, adevăratul patriotism trebuie să fie critic, nu apologetic⁶⁴.

Într-o scrisoare către V. Alecsandri, intitulată „Libertatea” și datată iunie 1881, Ion Ghica, reflectând asupra instabilității politice din Principate și asupra promisiunilor găunoase ale tuturor partidelor politice, din prezent și din trecut, – dominanta vieții politice românești, în opinia sa –, afirmă că singura „normă în aprecierile noastre asupra oamenilor” nu poate fi decât munca în folosul românilor. Cel care nu face altceva decât „să semene ura și vrajba, zavistuiind și calomniind, nu este bun român”. Însă cel care muncește în folosul comun, cel care creează sau produce ceva (scrie, traduce, construiește), „fie el creștin, mahometan sau israelit, ortodox sau papist, liberal, democrat sau aristocrat, este bun român, fiindcă prin faptele sale contribuie la înaintarea și la dezvoltarea României și pentru aceasta merită stima și considerațiunea țării”⁶⁵. Pentru cosmopolitul în limite naționale, așa cum poate fi definit Ion Ghica, valoarea supremă fiind munca, adevărata avuție și singura cale spre progres și civilizație, nu este de mirare că „bunul român” poate fi definit exclusiv prin contribuția sa la dezvoltarea României, oricare ar fi naționalitatea sa, originea sa etnică sau religia sa.

Prin acestea, atitudinea lui Ion Ghica față de străin este în mod radical diferită față de cea a lui B. P. Hasdeu și de cea a multor parlamentari care discută cererile de împământenire ale unor străini. Și Ghica înregistrează aflulul de străini în Principate, însă el are o explicație rațională și economică: românii nu sunt suficient de „laborioși”, salariile lor sunt mari (dat fiind raportul dintre brațele de muncă disponibile în număr redus și suprafața mare a teritoriului), lipsa lor de experiență și de cunoștințe este evidentă, la care se adaugă „neaplicarea lucrătorilor noștri a deveni meșteri buni” și lipsa „mijloacelor mecanice” – toate acestea duc la costuri de producție prea mari („fabricarea costă mai scump”) și la aflulul de străini în Principate. Judecata lui Ghica este dură și neechivocă: meșterii români, în loc să ia în considerare această situație, au preferat să atribuie „răul concurenței din afară și lucrătorilor străini care vin în țară”. Or, în opinia sa, singura „măsură eficace” nu este excluderea evreilor de la drepturile politice, nici expulzarea lor, nici restricționarea naturalizărilor, nici protecționismul etnic cu puternice accente xenofobe și naționaliste, ci „să căutăm să facem tot așa de bine sau să-i întrecem”⁶⁶, pe meșteșugarii străini, oricare ar fi originea lor. Precum reiese din

⁶³ PAUL CORNEA, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780-1840*, Minerva, București, 1972, p. 424.

⁶⁴ VLAD GEORGESCU, *Istoria ideilor politice românești (1369-1878)*, Jon Dumitru Verlag, München, 1987, p. 347.

⁶⁵ ION GHICA, *Scrieri*, vol. III, „Scrisori către V. Alecsandri”, ed. Petre V. Haneș, Minerva, București, 1914, pp.128-130.

⁶⁶ *Idem*, *Scrieri*, vol. I, „Convorbiri economice”, ed. Petre V. Haneș, Minerva, București, 1914, pp. 207-222.

aceste rânduri ale lui Ion Ghica, soluția este aceeași în cazul evreilor: ei trebuie concurați pe târâmul meseriilor și al meșteșugurilor, pe târâmul muncii de calitate, conștiincioase și ieftine. Adept convins al liberului schimb, Ghica afirmă că „noi, nesocotind regulile adevărate ale științei, blestemăm concurența și liberul schimb și credem că, gonind pe evrei și pe străini, scăpăm de rău” și, în loc de a identifica cauzele reale ale „răului” și ale înapoierii economice, „ne frământăm mintea în combinații politice și lăsăm străinilor și evreilor partea cea bună, meseriile”⁶⁷.

Combătând ideile antisemite și xenofobe ale „școalei Bărnăuțiu”, Titu Maiorescu se exprimă, în 1868, în termeni similari și le opune „ideile fundamentale de umanitate și de liberalism”. „Răul nostru, scrie T. Maiorescu, este lipsa de activitate și lipsa de știință în poporul român”, „mulțimea străinilor și în special a evreilor în țară” fiind doar un „simptom al unui mare rău”⁶⁸. Străinii și evreii au fost necesari pentru a suplini „defectele” românilor și lipsa lor de experiență și cunoștințe în activități comerciale, în știință: „Evreii au susținut la noi activitatea comercială, școlile din Franța și Germania ne-au dat ideile de cultură”. Evreii și străinii vor fi înlăturați în mod natural numai atunci când românii vor fi capabili să-și însușească experiențe tehnice și științifice similare și să dezvolte idei „mature și solide”. „Noi numai atunci ne putem lipsi de aceste auxiliare străine, arată Maiorescu, când vom fi în stare a le suplini din propriul nostru fond național”. Până atunci însă, continuă el să combată ideile bărnăuțienilor, „a începe persecuțiunea contra străinilor” înseamnă „a desfrâna barbaria în contra libertății, a susține obscurantismul în contra inteligenței”⁶⁹. Intoleranța și exclusivismul național nu sunt benefice dezvoltării statului și națiunii, iar naționalitatea, continuă junimistul, „nu poate fi un pretext sub care să se ascundă egoismul și barbaria”; „limba și sângele și teritoriul”, ce compun naționalitatea, sunt „prețioase, admite el, însă ele sunt doar un mijloc spre un scop mai înalt, și anume, „progresul civilizațiunii omenești prin toleranță și știință, prin bunăstare materială și morală potrivită întotdeauna cu meritul culturii unui popor”⁷⁰.

„Naționalitatea” este un bun la care un „bun român” trebuie să țină mai presus de orice și ea nu poate fi dată orișicui, susțin senatorii. A deveni român e mai important, în ochii lor, decât a deveni cetățean. Argumentul central al constituanților români, în vara anului 1866, în excluderea evreilor de la acordarea de drepturi politice, a fost similar: evreii sunt o amenințare la adresa naționalității românilor și a dezvoltării lor ca națiune. Parlamentarii români concep comunitatea politică românească, înainte de toate, ca națiune compusă din unitatea poporului român, etnicitatea (adică românitatea sau calitatea de a fi român) fiind totodată esența și justificarea acestei unități. În aceste condiții, cetățenia are un caracter ambiguu, deoarece este mult prea des identificată cu

⁶⁷ *Ibidem*, pp. 187-191.

⁶⁸ TITU MAIORESCU, *Contra Școalei Bărnăuțiu*, Imprimeria Societății Junimea, 1868 (text apărut inițial în *Convorbiri Literare*, nr. 20, 21, 23, 24, anul I), p. 103.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 104.

⁷⁰ *Ibidem*, pp. 104-105.

naționalitatea, fundamentată pe o loialitate etnică.

Chiar dacă cetățenia este, în general, definită ca depășire a caracteristicilor particulare ale individului spre binele comun, acest bine comun a fost identificat la mijlocul secolului al XIX-lea cu națiunea română. Așa cum a evoluat ea pe continentul european (în special după Revoluția franceză), cetățenia, consubstanțial legată de stat, reprezintă o serie de tranzacții continue între indivizi și agenții unui stat anume, prin care fiecare are drepturi și obligații ce decurg în virtutea apartenenței la o categorie exclusivă, cea a „pământenilor” sau a naturalizaților⁷¹. Prin urmare, cetățeanul nu este o entitate naturală sau spontană, ci rezultatul unor negocieri istorice și al unei acumulări de practici și garanții politico-juridice⁷², un artefact cultural⁷³. „A fi român”, sub specia apartenenței etnice, a „datului”, a prevalat asupra cetățeniei înțeleasă ca loialitate civică, definită prin participare la binele comun. La mijlocul secolului al XIX-lea românesc și în primii ani ai monarhiei constituționale, un bun cetățean trebuie să fi fost în mod necesar un bun român. Se pare că cetățenia a fost zdrobită de caracterul primordial al loialității etnice și de greutatea statului, ca expresie politico-juridică a națiunii române și garant al său.

Titlul II al Constituției de la 1866, art. 5-30, dedicat drepturilor (titlul secțiunii este semnificativ, „Despre drepturile românilor”), are drept obiect românul (o categorie nicidecum juridică, ci biologic-etnică), și nu cetățeanul. Legea electorală din 1866 operează și ea cu categoria „român” (la condițiile de îndeplinit pentru alegători). De aici și opoziția atât de drastică și de relevantă, în ochii parlamentarilor, dintre români și străini. O simplă lectură a textului constituțional demonstrează acest lucru, precum și dezbaterile parlamentare privind naturalizările și dificilul dosar al acordării de drepturi politice evreilor.

⁷¹ CHARLES TILLY, „The Emergence of Citizenship in France and Elsewhere”, in *idem* (ed.), *Citizenship, Identity and Social History*, International Review of Social History, Supplement no 3, 1996, p. 230.

⁷² DANIEL BARBU, *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, Nemira, București, 2004 (prima ediție, 1999), p. 269; DOMINIQUE SCHNAPPER, *La communauté des citoyens. Sur l'idée moderne de nation*, Gallimard, Paris, 1994, p. 14.

⁷³ HERMAN VAN GUNSTEREN, *A Theory of Citizenship. Organizing Plurality in Contemporary Democracies*, Westview Press, Boulder, Colorado, 1988, p. 11.